

Ugyanezek a jelenségek Európában is tapasztalhatók. Az NSZK-ban pl. a könyvtári munkaerőpiac már induláskor is a férfiaknak kedvez: a frissen végzett férfiak 60%-a, a nők 40%-a tud a szakmában elhelyezkedni. A nagy könyvtárak vezetői között itt is a férfiak vannak többségben, (az NSZK 121 nagy közkönyvtárából 75-öt férfi vezet), a szakmai cikkek többségét a férfiak írják stb.

Bár a nők helyzete az USA-ban és Európa könyvtáraiban főbb vonásokban hasonló képet mutat, van egy lényeges különbség: az Egyesült Államokban az érintettek következetesebben harcolnak egyenjogúságuk tényleges megvalósulásáért. Erre a jogi keretek is több lehetőséget adnak. Törvényes előírások kötelezik a nyilvános szolgáltató intézményeket a nők (és a különféle kisebbségekhez tartozók) azonos elbírálására és bérezésére. Az aránytalanságok megszüntetésének eszköze a pozitív diszkrimináció: a nőket (és más hátrányos helyzetűeket) előnyben kell részesíteni az egyensúly helyreállításáig, ennek ütemét az érintett intézmények kötelesek kidolgozni.

A kötelező pozitív diszkrimináció bevezetése a 70-es években nem csak helyeslést váltott ki, hanem heves ellenállást is: a férfi (és fehér!) könyvtárosok most önmagukat érezték diszkriminálva. Az intézkedés első évtizedét elemző vizsgálatok kimutatták, hogy annak hatására növekedett a női könyvtárvezetők száma, bár még mindig nem a könyvtárban dolgozó nők arányának megfelelően. A megüresedett vezetői posztok felét még mindig férfiak foglalják el.

A 70-es években az USA könyvtáraiban rendkívül megélnékült a nők mozgalma egyenjogúságuk kivívása érdekében. Számos ilyen célú csoportosulás jött létre, a legjelentősebbek a Könyvtáros Egyesület, az ALA keretében. 1976 óta az ALA tanácskozó testületében is eredményesen működik egy állandó bizottság, melynek célja a nők helyzetének vizsgálata és javítása. Számos más egyesülés is tevékenykedik, pl. a könyvtárosképző intézetek tanárnői is kollektíven védik érdekeiket, a Kongresszusi Könyvtárban működő csoport pedig 16 tagú vezetőséget választott, függetlenített szervezőtitkárral. (Első akciójuk arra irányult, hogy a személyi nyilvántartásokból töröljék a házassági adatokat.) Más csoportosulások nem csak a diplomás kollégánokra, hanem a könyvtár valamennyi nődolgozójára kiterjesztik tevékenységüket.

A könyvtáron belüli mozgalmak szorosan összefüggnek az amerikai társadalomban mind

jobban kibontakozó nőmozgalmakkal. Mindkettőnek az a célja, hogy a munkaidő megfelelő szabályozásával, s a férfiak partneri bevonásával a háztartási munkába megteremtse a munkahelyi szakmai előmenetel tényleges (nem csak jogi) egyenlőségét. E hosszú útnak még az Egyesült Államokban is csak az első lépéseit tették meg.

(Katsányi Sándor)

Lásd még 182, 192, 197

Marketing

Lásd 181

FELHASZNÁLÓK ÉS HASZNÁLAT

Használat- és igényvizsgálat

91/265

DHUA, Zhao: The study and practice of information demand by small and medium enterprises (SMEs) in China = Int.Forum Inf.Doc. 15.vol. 1990. 4.no. 37-42.p. Bibliogr. 8 tétel.

Kis- és középvállalatok információigényének tanulmányozása Kínában

Igénykutatás dokumentációs szolgáltatásokra; Termelés információellátása

A múltban az állami tájékoztatási politika képtelen volt reagálni a változó társadalmi-gazdasági körülményekre, ami inkompatibilitást eredményezett az információs kínálat és kereslet között — ez a kínai kis- és középvállalatok információigény-felmérésének háttere. A cikk szisztematikusan elemzi és értékeli az 1985 és 1987 között végzett felmérés eredményeit. Kommentálja a

vállalatoknak szóló tájékoztatás javítását célzó indítványokat, majd öt ajánlást ad közre az érintett vállalatok információigényének jövőbeli tanulmányozására.

(Autoref)

Lásd még 212, 240-241

Olvasáskutatás

91/266

NIEDZIELA, Stanisława: Rola komiksu w rozwijaniu kultury czytelniczej dzieci i młodzieży = Po-radnik Bibl. 1990. 10.no. 20-22.p.

A képregény szerepe a gyermekek és fiatalok olvasási kultúrájának fejlődésében

Gyermek- és ifjúsági olvasók; Képregény; Olvasásra nevelés

A comics (a továbbiakban: képregény) eredetileg rövid komikus-rajzos történet volt. Ezt az eredetet őrzi elnevezése is. Távoli őséne a Biblia pauperum tekinthető. A modern képregény bölcsője a New York World (később: New York Journal) oldalain ringott. Itt 1896 óta jelentek meg az első képregények. További amerikai úttörők: R. Dirks, J. Swinerton és Walt Disney. Csakhamar a franciák és a németek is felzárkóztak e téren. E folyamatban a képregény egyre „lombosodott”. Részben tematikailag (kaland, természettudományos ismeretterjesztés, sci-fi), részben pedig úgy, hogy irodalmi műveknek jelentek meg képregény-változataik. Ma már nem ritka a „képregény-újság” sem, sőt a televízió felé való „áttörés” is megtörtént.

A lengyel képregény a harmincas években jelent meg. Kíváló művelőinek sora a mai napig tart (K. Makuszynski, M. Walentyłowicz, J.H. Chmielewski, J. Christa, J. Stanny, T. Baranowski, Sz. Pavel).

Miközben, mint mindennek a világon, a képregénynek is vannak elfajult változatai (horror, erőszak), a jó, a nemes képregénytől nem szabad megtagadni a nevelő értékeket (karakteres hős, humor, satíra, tudomány, pozitív jövőkép stb.). Azt is látni kell, hogy a jó képregényben a

szöveg és a kép „erősíti egymást”. A képregény hatékony eszköze lehet a gyerekek és az ifjúság könyvtárba és olvasásra szoktatásának is. Mindaddig, amíg csak „gyerekbetegség”, nincs vele baj. A pedagógusoknak és a könyvtárosoknak arra kell vigyázniuk, hogy a képregény rajongói ne ragadjanak meg ebben az állapotban. S erre megvan a lehetőség, csak élni kell vele. A képregény-olvasás akár „ugródeszkának” is tekinthető nagyon sokféle érdeklődés kifejlődése felé.

(Futala Tibor)

Lásd még 217, 287

Használók képzése

91/267

EADIE, Tom: Immodest proposals: user instruction for students does not work = Libr.J. 115.vol. 1990. 17.no. 42-45.p. Bibliogr. 9 tétel.

„Szentségtörő” állítás: a hallgatók könyvtárhasználati oktatása haszontalan és felesleges

Használók képzése -felsőoktatásban; Hatékony-ság

Az egyetemi hallgatók könyvtárhasználati oktatásának fontosságát általában senki sem kérdőjelezi meg, de azért akadnak kivételek, így pl. a jelen cikk szerzője is. Abból indul ki, hogy az átlagos hallgató megelégszik az ajánlott szakirodalom tanulmányozásával, amely az amerikai egyetemi könyvtárakban elkülönítve áll rendelkezésre (reserve readings), ezért csak arra van szüksége, hogy az e gyűjteményekhez vezető utat egyszer megtalálja.

A használók képzése olyan szolgáltatás, amely nem azért született meg, mert a használók kérték – folytatódik a gondolatmenet – hanem azért, mert a könyvtárosok úgy gondolták, hogy ennek a használók majd biztosan örülni fognak, és hasznosnak fogják tartani. De vizsgáljuk meg, hogy mivel indokolják a könyvtárosok a hallgatók bibliográfiai kiképzését, s nézzük meg egyenként ezen érvek helytállóságát:

1. A könyvtárakban igen nehéz eligazodni;

2. A hallgatók nem tudják a forrásokat önállóan használni;

3. Az „információrobbanás” miatt nem tudják a sok feleslegből a lényegét kiválasztani;

4. A csoportos oktatás gazdaságosabb, mint mindenkinek mindent egyenként elmagyarázni, s elkerülhetők az ismétlődő kérdések;

5. A használóképzés jó propaganda a referenz és az egyéb szolgáltatások számára.

Az első három érv könnyen elintézhető: e problémák megoldásának más módjai is vannak, például a hagyományos referenz-szolgálat, mégpedig a használóképzéshez szükséges plusz erőforrások bevetése nélkül.

A negyedik érv érdekesebb: logikusnak látszik, hogy ahelyett, hogy húszszor válaszolnánk ugyanarra a hülye kérdésre, tereljünk össze húsz hallgatót, emeljük fel hangunkat, s mondjuk el nekik a választ. Sajnos azonban hamarosan kiderül, hogy a motiváció nélküli csoport nem figyel oda, és nem fog emlékezni arra, amit a könyvtáros mondott. Sehol nem mutatták ki eddig, hogy a használók képzése csökkentette volna a referenz költségeit, s az sem tapasztalható, hogy csökkent volna az ismétlődő kérdések száma.

A következő érv, különösen az előző fényében, igen furcsa helyzetet eredményez: ha a használóképzés bevezetése nyomán a referenzstatisztika visszaesik, akkor a program elérte célját az ismétlődő kérdések csökkenése tekintetében. Ha pedig emelkedik, akkor is elérte célját, ez esetben a referenz propagandájának tekintetében. Nem rossz.

A szerző a következőkben sorra veszi a használóképzés különféle tevékenységeit – csoportos eligazító körutak, általános bibliográfai képzés, speciális bibliográfai képzés, audiovizuális képzés, számítógépes oktatás, nyomtatott útmutatók – és kimutatja, hogy ezek legtöbbje felesleges. Így például: „Az online katalógus bemutatásánál két lehetőség van: vagy olyan keveset mondunk, hogy az lekezelő, vagy olyan sokat, hogy az követhetetlen és unalmas.” ...„Az új hallgatók számára szervezett körutakat és előadásokat vizsgáló tanulmányok egyöntetűen két dolgot mutattak ki: 1. ezek általában hiábavalóak; 2. a legtöbb könyvtár ennek ellenére csinálja őket...”

Összefoglalásként a szerző leszögezi, hogy a legfőbb probléma a használóképzéssel az, hogy előbb adja meg a választ, mint hogy a kérdés felmerülne. Kohl és Wilson szerint a könyv-

tárhasználati képzés akkor hatékony, ha a hallgató kutatási kérdésénél, nem pedig a könyvtárhasználati eszközök bemutatásával kezdődik. Márpedig ezt – ismerjük el végre – úgy hívják, hogy referenz-szolgálat.

(Novák István)

91/268

FJALLBRANT, Nancy: Why user education and how can information technology help? = IFLA J. 16.vol. 1990. 4.no. 405-413.p. Bibliogr. 13 tétel.

Res. francia, német és spanyol nyelven.

Mi a haszna a használóképzésnek és hogyan segíthet az információtechnológia?

Használók képzése; Információtechnológia

Az információtechnológia kétféle hatást gyakorol a használóképzésre. Egyrészt az információkezelés és -tárolás egyre bonyolultabbá válik, ami miatt egyre nagyobb szükség van arra, hogy megtanítsuk a használót: mi áll rendelkezésre és mi a megfelelő eszköz annak hatékony használatára. Másrészt a digitális adatfeldolgozás és tárolás új módszerei kitűnő képzési eszközöket is szolgáltatnak. A cikk megvizsgál néhány, az információtechnológia által a használók képzésére gyakorolt hatást, mégpedig a következő területeken: új használók eligazítása a könyvtárban; alsóéves egyetemisták képzése; posztgraduális hallgatók és kutatók képzése; tanfolyamok az egyetemi oktatóknak; továbbképzési tanfolyamok. Különös hangsúlyt helyez a könyvtári katalógusokra, a bibliográfiai adatbázisokra, a videotex adatbázisokra, az optikai információátvitelre, valamint az elektronikus publikálásra és -postára.

(Autoref.)

91/269

LUNGU, Charles B.M.: Educating library users at the Copperbelt University = Inf.Dev. 6.vol. 1990. 4.no. 210-214.p.

Használók képzése a Copperbelt Egyetemen (Zambia)

Didaktika -felsőoktatási; Használók képzése -felsőoktatásban

1987-ben a zambiai Copperbelt Egyetem könyvtára használóképzési programot indított, amely normál egyetemi kurzusként vehető fel. A programot azzal a céllal indították, hogy megismertessék a hallgatókkal a rendelkezésre álló információforrásokat, és elősegítsék alkalmazkodásukat az egyetemi színvonalú tanuláshoz. A cikk részletesen ismerteti a programot, beleértve a képzés beindításának szükségességét, a projekt megtervezését, a tanfolyam tartalmát, szerkezetét és kivitelezését. Az elért eredményeket a kitérített célokhoz és annak a ténynek a fényében elemzi, hogy a kurzus csak két éves múlttal rendelkezik. Következtetésként általános észrevételeket és a képzés javítását célzó javaslatokat közöl.

(Autoref.)

INFORMÁCIÓ-ELŐÁLLÍTÁS, MEGJELENÍTÉS ÉS TERJESZ- TÉS

Információhordozók általában

91/270

BÖHLER, Karl: Informationserhalt magnetischer Datenträger = AV-Info. 15.no. 1990. 7-11.p.

A mágneses adathordozók tartóssága

Dokumentum -gépi információhordozón; Konzerválás

A papír savasodásához hasonlóan az audiovizuális dokumentumokat, különösen a mágneses adathordozókat is fenyegetik veszélyek. A hang- és videoszalagokat minden lejátszás erőteljesen

igénybe veszi (karcolódás, kopás, nyúlás). Az anyag rugalmassága a tapasztalatok szerint az idő múlásával csökken. Ha nem megfelelő a tárolás, bomlási folyamatok léphetnek fel. A videoszalagok várható élettartama mindössze 10-15 év. A lejátszás és a képkimerevítések gyakoriságától függően ez még tovább rövidülhet. A videokazettát zártsága ellenére megkarcolhatják a lejátszó készülék szennyeződései, ez különösen gyakori az egyszerűbb készülékeknél. A floppy lemezek épségét inkább a külső mechanikai igénybevétel fenyegeti.

Ezenkívül minden mágneses töltés idővel a nullához tart, és ez a mágneses hordozó információtartalmát is befolyásolja. A hangszalag esetében zúgás jelentkezik és a magasabb herztartományban akusztikai információvesztés lép fel, azaz a felvételek egyre tompábbak lesznek. Videofelvételeknél a színek változnak, a kontúrok elmosódnak. A mágnesesség változását tovább erősítheti a hőmérséklet-változás és a nedvesség.

A zürichi Szövetségi Műszaki Főiskola Könyvtárában (ETH-Bibliothek) 3000 hangszalag, 1700 videokazetta és 400 diszkett van állományban. A mágneses hordozók adattartalmának megőrzésére a következőképpen törekszenek:

A hangfelvételeket (a legrégebbiek az ötvenes évek elejéről származnak) tisztítás után áttekeresik, majd átjuttatják, de nem mágnesszalagra, hanem Sony digitális audioszalagra (DAT); ezzel a felvételek minőségét stabilizálni tudják. Mindez csak ideiglenes megoldás, az elkövetkező 20 év adathordozója ugyanis az írható-törölhető CD lesz.

A videokazettákat – a képi CD-kre és a lézerlemezekre várva – egyelőre új kazettákra juttatják át.

A hangkazetták másolási károsodásra és szakadásra hajlamosak. Mivel az ETH könyvtára a nyelvtanuláshoz gyűjti ezeket, és kiegészítő szolgáltatásként kezeli, archív megőrzése nem merül fel (időnként selejteznek ill. bizonyos anyagokat átadnak a nyelvi tanszéknek).

A floppy lemezekről kölcsönzés előtt biztonsági másolatot készítenek, ezeket néhány év elteltével újramásolják. Az ETH könyvtárában a legrégebbi lemezek 8 évesek, viszonylag jó állapotban vannak.

A tapasztalatok szerint az audiovizuális anyagok állagromlása átjátszással jelentősen késleltethető. – Az archiválásnál arra is feltétlenül gondolni kell, hogy mindig álljon rendelkezésre meg-